

Leermiddelen: ontwikkelproces en overdraagbaarheid

Tekst Tiddo Ekens

Plasterk stimuleert docenten om zelf digitale leermiddelen te ontwikkelen, denk aan het initiatief Wikiwijs. Zijn verwachting is dat de kwaliteit van onderwijs en het plezier in het vak toenemen als docenten zelf leermiddelen ontwikkelen. Daarnaast is er 'het programma stimuleren gebruik digitaal leermateriaal' onder de paraplu van Kennisnet. Beide initiatieven zijn optimistisch over de ontwikkelkracht van docenten. Ook verwacht men dat de uitwisseling van lesmateriaal tot een rijk aanbod voor alle scholen zal leiden.

Arrangeren en/of ontwikkelen

In de kabinetsplannen voor open leermiddelen duiken herhaaldelijk de begrippen 'arrangeren' en 'ontwikkelen' op. Arrangeren wordt opgevat als het combineren van bestaand materiaal, terwijl ontwikkelen gezien wordt als het schrijven van nieuw leermateriaal. Om te kunnen arrangeren is het handig als veel lesmateriaal digitaal en vrij beschikbaar is. Kennisnet heeft recentelijk een inventarisatie beschikbaar gesteld van digitaal leermateriaal in het voortgezet onderwijs (zie kader). Digischool, de Onderwijsvernieuwingsoöperatie (OVC), DigilessenVO en het Ruud de Moor Centrum (RdMC) bieden via internet al lesmateriaal aan. Met dit materiaal kunnen deelnemende scholen zelf gaan arrangeren. De ambities en verwachtingen van het kabinet worden in dit artikel gelegd naast leermateriaal van genoemde aanbieders dat op dit moment op internet beschikbaar is.

Ontwikkelproces

In een professioneel ontwikkelproces werken auteurs projectmatig en in nauw overleg aan het bereiken van onderwijsdoelen, terwijl er een

expliciet gedeelde visie op het vak is. De ontwikkelde lessen maken deel uit van een logisch samenhangende leerlijn. Doorlopend is er intensief overleg tussen auteur, vakdidacticus/opleider, eindredacteur en projectleider. Zowel het concept als de definitieve lessen worden zorgvuldig getest en gecontroleerd door derden voordat ze worden vrijgegeven voor gebruik. Marktonderzoek onder docenten biedt vervolgens input voor een herziening of een nieuwe editie, waardoor het ontwikkelproces cyclisch is. Bij vrij beschikbaar leermateriaal op internet is er in veel gevallen sprake van een individueel of een niet-gecoördineerd ontwikkelproces. Op Digischool bijvoorbeeld plaatsen docenten individueel ontwikkeld lesmateriaal in de leermiddelendatabase. In dit ontwikkelproces wordt de kwaliteit niet systematisch getoetst, ook niet door de aanbieder. Digischool verwoordt dat als volgt: *'Digischool kan niet verantwoordelijk worden gehouden voor onvolledige of onjuiste leermiddelen of voor leermiddelen waarop rechten van toepassing zijn.'*

Het RdMC voorziet wel in controle van het aangeboden lesmateriaal. Deze taak is echter niet uitbesteed aan ervaren docenten, auteurs of redacteurs maar aan studenten van de lerarenopleiding.

Bij de OVC vindt de kwaliteitszorg op vrijwillige basis plaats. Gebruikers van

het materiaal wordt namelijk verzocht om tips en adviezen te geven op het 'uitprobeer materiaal'.

Met een snel gevonden voorbeeld kan een potentieel nadeel van een individueel ontwikkelproces duidelijk worden gemaakt. Zo staat bijvoorbeeld deze uitleg in een vrij beschikbare les Nederlands voor de onderbouw: *Ook als je een tekst gaat lezen, ga je die eerst verkennen voordat je op de tekst 'aanvalt'*. Deze uitleg is niet besproken in een auteursteam. Een collega-vakdocent zou op zijn minst één didactische aanmerking hebben op deze uitleg (hoe 'verken' je bijvoorbeeld een tekst?). Ook is er geen redactionele controle toegepast. Hierdoor kon er bijvoorbeeld een contaminatie blijven staan ('aanvallen' en 'op iets afgaan'). Verder lijkt er geen onderliggende auteursinstructie gedeeld te worden, waarin gebruik van metaforen ('een tekst aanvallen') of verwijswaarden in een uitleg wordt afgeraden. Tot slot is een uitleg in lesmateriaal bij voorkeur chronologisch, concreet en ondubbelzinnig. Volgens alle voorgaande eisen zou je de uitleg uit het voorbeeld als volgt kunnen herschrijven: *Bekijk eerst de titel, de inleiding en de tussenkopjes van een tekst. Lees daarna pas de hele tekst.* Dit voorbeeld laat zien dat een tussenproduct als eindproduct is gelanceerd en dat de les vermoedelijk individueel, zonder feedback van andere, deskundige ontwikkelaars, tot stand is gekomen.

Voor goed lesmateriaal heb je dus niet alleen een schrijvende docent nodig, je hebt ook een professioneel ontwikkelproces nodig dat een kwalitatief goed eindproduct zoveel mogelijk garandeert. Pas als je als aanbieder een zekere basiskwaliteit kunt garanderen, is dit lesmateriaal geschikt om op te nemen in een arrangement. Zolang dat niet het geval is, moet een school nog veel waarde, in tijd en geld, toevoegen aan vrij beschikbaar lesmateriaal.

Overdraagbaarheid

Behalve een ontwikkelproces dat kwaliteit voorspelbaar maakt, moet het lesmateriaal ook geschikt zijn voor docenten van andere scholen. In het beschikbare lesmateriaal van DigilessenVO is gekozen voor een subjectief uitgangspunt dat zich slecht verhoudt tot overdraagbaarheid. Docenten stellen namelijk lessen ter beschikking die zij zelf als geslaagd beschouwen. Deze subjectieve aanpak kan een gevaar betekenen voor de overdraagbaarheid. Ook zijn veel lessen van aanbieders nog halffabrikaten. De namen van de aanbieder school of docent staan bij de lessen van Digischool bijvoorbeeld nog in het materiaal, taalfouten zijn blijven staan, terwijl de opmaak nog niet definitief is. Een collega-school moet nog een flinke bewerkingsslag maken voordat het materiaal de confrontatie met de leerling aan kan. Het RdMC kiest een andere aanpak. Het verspreidt methoden die zijn toegestuurd door 'leraren in de lande'. Ook de school van conrector Gert van Waveren heeft zo'n methode ingestuurd maar de conrector vindt dat deze methode niet zomaar geschikt is voor andere scholen: 'Hij is helemaal op onze aanpak afgestemd.' Onderbouw Magazine (april 2008) stipt nog een andere hindernis aan bij de overdraagbaarheid van lesmateriaal: 'Eenzijdig hebben de docenten de sterke neiging om alleen het eigen materiaal geschikt te vinden. Materiaal van een ander wordt niet snel goed genoeg bevonden. Daarmee is de overdraagbaarheid heel gering.'

Overdraagbaarheid is een belangrijk kwaliteitsaspect van leermiddelen. Deze overdraagbaarheid vindt vaak een sterke basis in een gevarieerd auteurs-team bestaande uit auteurs van verschillende scholen, uit verschillende regio's en met verschillende invalshoeken. Een goede les schrijf je dan ook niet voor jezelf maar voor een ander. Juist een les waarover een auteur zelf het meest tevreden is, kan voor een collega het minst toegankelijk zijn. Dat is wellicht de grootste paradox van educatief schrijven. Een professioneel auteursteam herkent dit gevaar.

Gegarandeerde kwaliteit

Het halen en brengen van lessen via internet gebeurt al jaren. In diverse, gesubsidieerde experimenten is ernaar gestreefd om docenten in zo min mogelijk tijd, op afstand, kwalitatief zo goed mogelijk materiaal te laten maken. Ondanks ondersteunende formats en ondanks gratis beschikbare eindredactie, zijn de resultaten vaak mager. Docenten blijken weliswaar enthousiast lessen te downloaden maar niet of nauwelijks nieuwe lessen

te uploaden. Schaars aangeboden lessen eisen bovendien een redactieslag die vergelijkbaar is met het opnieuw ontwikkelen van een les, zelfs als de doelen en de didactiek zijn voorgekookt. Deze ervaringen pleiten voor een professioneel ontwikkelproces waarin overdraagbaarheid voortdurend getoetst wordt. In dat geval kun je gegarandeerde kwaliteit van lesmateriaal bieden. Een groot gedeelte van het huidige aanbod van vrij beschikbaar leermateriaal via internet biedt deze kwaliteitsgarantie niet. Dat betekent dat een arrangerende school nog flink aan het werk moet met gedownload lesmateriaal.

Tiddo Ekens (Hogeland Educatief) is ontwikkelaar van leermiddelen en werkt in opdracht van onderwijsinstellingen, educatieve uitgeverijen, OCV en SLO. Informatie: www.ekens.nl.

Wie maakt wat?

Inventarisatie Kennisnet digitaal lesmateriaal vo	
Website	• http://digitaallesmateriaal.kennisnet.nl/inventarisatie
Aanbod	overzicht van lessen voor 34 vakken in het voortgezet onderwijs; de collectielijst omvat 259 pagina's
Klokuren	niet bekend

Kennisnet / Digischool	
Website	• http://leermiddel.digischool.nl/vo
Aanbod	ruim 7000 'leereenheden' voor alle vakken in het voortgezet onderwijs
Klokuren	niet bekend

Ruud de Moor Centrum / Open Universiteit	
Website	• www.openmethodes.nl • www.ou.nl/rdmc
Aanbod	13 complete lesmethoden, met name in de exacte vakken (vanaf januari 2009)
Klokuren	curriculumdekkend

Onderwijsvernieuwingscoöperatie (OVC)	
Website	• www.inhetonderwijs.com • www.deonderwijsvernieuwingscooperatie.nl
Aanbod	ca. 340 leereenheden voor Nederlands, mens en maatschappij, natuur en techniek, Engels, Duits, Frans en mens en gezondheid in de onderbouw (leerjaar 1 en 2)
Klokuren	800 tot 1000

DigilessenVO.nl	
Website	• www.digilessenvo.nl
Aanbod	100 lespakketten door en voor 27 scholen (alleen voor deelnemende scholen)
Klokuren	variërend van circa 90 tot circa 225 minuten per leereenheid

Zelf leermiddelen maken

In zes afleveringen zoekt Tiddo Ekens in op zes aspecten van leermiddelen: doelen, didactiek, ontwikkelproces, vormgeving, overdraagbaarheid en prijs/kwaliteit-verhouding. In deze eerste aflevering staan de doelen en de didactiek centraal: het wat en het hoe van het onderwijs.